

KAPADOKYA SİNASOS BÖLGESİ, KONUT YAPISININ HENRİ LEFEBVRE KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE MEKÂNSAL ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ

CAPPADOCIA SINASOS REGION, INVESTIGATION OF SPATIAL PRODUCTION OF HOUSING STRUCTURE WITHIN THE FRAMEWORK OF HENRI LEFEBVRE THEORIES

Dr. Öğretim Üyesi Çağrı BULHAZ

Atılım Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi, İç mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, bulhaz@gmail.com

Ankara / Türkiye

ORCID: 0000-0001-5113-471X

Makbule Ash UĞURLU

Atılım Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi, İç mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, masliugurlu@gmail.com

Ankara / Türkiye

ORCID: 0000-0001-7637-4410

ABSTRACT

In this study, the geographical and cultural characteristics of the Cappadocia region are mentioned and the historical story of the Sinasos region in history is mentioned. Literature research was conducted on the effects of the rights granted to the non-Muslim population after the 1924 Lausanne Exchange Agreement and the effect of the Ottoman Empire's Western-influenced status on the housing structure in the region. The theoretical basis of this study is that in Henri Lefebvre's book "The Production of Space", which was first published in 1974, space bears the traces of a social period of its own and is produced, hence the spatial triad theory. Lefebvre defines the trio of designed, perceived and lived space as factors that are active in the production of space without separating them from each other. The aim of the study is to read and evaluate the cultural experiences of two different cultural structures on the concept of housing in the Sinasos region within the framework of Lefebvre's space triad theory.

Keywords: Production of space, Space trio, Cappadocia, Sinasos region, Henri Lefebvre

ÖZET

Bu çalışmada Kapadokya bölgesinin coğrafi ve kültürel özelliklerine değinilmiş ve tarih içerisinde Sinasos bölgesinin günümüze uzanan tarihsel hikayesinden bahsedilmiştir. Bölge içerisinde ki konutun 1924 yılı Lozan Mübadele Antlaşmasının ardından gayrimüslim kesime tanınan hakların ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı etkisindeki durumunun konut yapısına olan etkisi üzerine literatür araştırması yapılmıştır. Bu çalışmanın kuramsal temelini Henri Lefebvre'nin ilk basımını 1974 tarihinde yapmış olduğu "Mekanın Üretimi" kitabında, mekanın kendine ait toplumsal bir dönemin izlerini taşıdığını ve üretildiğini, dolayısıyla mekânsal üçlü kuramı oluşturur. Lefebvre tasarlanan, algılanan ve yaşanan mekan üçlüsünü birbirinden ayırmadan mekanın üretiminde etken olgular olarak tanımlar. Sinasos bölgesinde iki farklı kültürel yapının konut kavramı üzerine kültürel deneyimlerini ortaya koymalarının Lefebvre'nin mekan üçlüsü kuramı çerçevesinde okunması ve değerlendirilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekanın üretimi, Mekan üçlüsü, Kapadokya, Sinasos bölgesi, Henri Lefebvre

1. GİRİŞ

Anadolu'da ki konumuyla önemli bir yere sahip olan Kapadokya, tarih içerisinde tüm araştırmacıların ilgi konusu olmuş ve aynı zamanda Ürgüp'ün 5km güneybatısında bulunan 19.yy'da Sinasos, bugün ise Mustafapaşa kasabası olarak bilinen bölge mimari ve kültürel açıdan da araştırma niteliği taşımıştır.

Avrupa'da Endüstri Devrimi sonrasında toplum içinde yaşanan değişim Osmanlı İmparatorluğu'nun da "Batılılaşma Hareketi" olarak gayrimüslimlerin ve yabancıların etkileşimiyle tüm ülkeye Kapadokya'da uygulama alanı bularak dağılmıştır(Yıldırım, 2003). Bu çalışmada, gerçekleşen bu hareketlerin ve değişimin Sinasos bölgesinde ki konutlara olan yansımalarına değinilerek, mimariye olan yansımalarına bakılmış ve Henri Lefebvre'nin mekan üretim süreci kuramı ile bağı kurulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın içeriği, öncelikle Kapadokya bölgesini coğrafi özellikleri ve kısa tarihi ardından çalışmaya konu olan bir Rum kasabası Sinasos bölgesinin tarihsel ve toplumsal yapısını ve bunun mimariye olan etkilerini tarihsel süreç kapsamında inceleyerek ilerlemektedir.

Mekanın, zaman ile kurduğu anlamsal ilişki sayesinde mekanı yeniden kodlayarak tanımlarız. Geçmişte bulunan deneyimlerin yeniden canlanması için hayat bulunan bir kavram haline gelir mekan. Bu bağlamda, insan eylemlerinin bir canlanması olan şehirlerin, mekan-zaman düzleminde bir içeriğe sahip olduğundan bahsedilebilir (Sevinç, 2019).

Henri Lefebvre, Mekanın Üretimi kitabında mekan kavramına katmanlı bir bakış açısı sunar. Lefebvre'nin bakışı, mekanı "mimarlar, plancılar tarafından soyut olarak tasarlanan (mekan temsilleri)", "semboller ve anlamlar üzerinden yaşanan (temsil mekanları)" ve "gündelik yaşam içinde algılanan (mekânsal pratik)" kuramsal üçlemesinde toplumsal üretim süresi olarak düşündürür (Basa, 2015).

Lefebvre'e göre, mekan temsilleri üretim ilişkilerinin oluşturduğu düzen, bilgi, işaret ve kodlara bağlı olup, buna karşın temsil mekanları sanata da bağlı olan toplumsal mekanlar ve sembolizmalarını da barındırır. "Mekansal pratik ise üretimi, toplumsal düzene bağlı yer ve mekan kümelerini kapsar. Böylece toplumdaki her mekan-birey arasında bir ilişki, bağ ve süreklilik tanımlanır" (Basa, 2015).

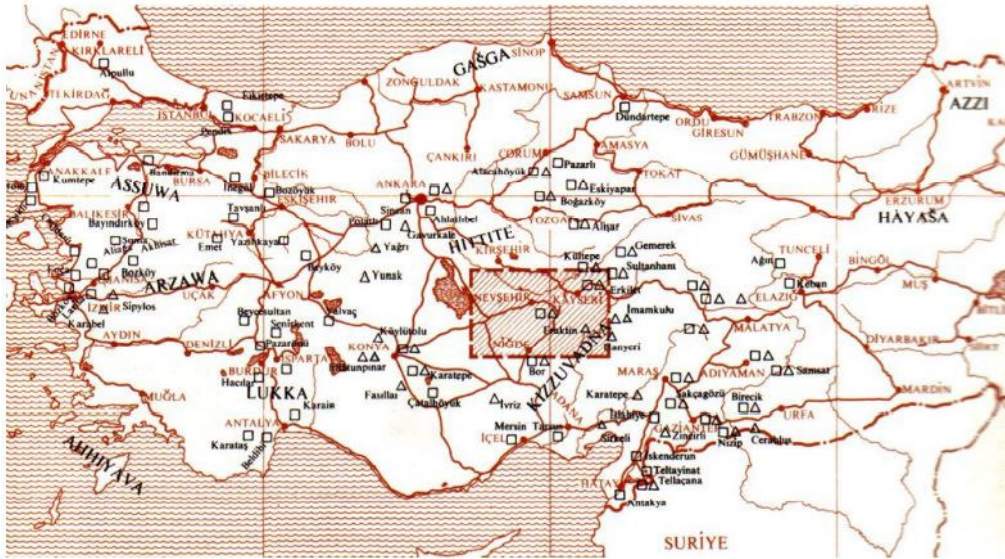
Bir yapının yeri ve kullanıcıya göre tasarlandığını söyleyen Heidegger, topografya ile şekillenen yapının soyut nesnelere öte içinde yaşayan kullanıcılarla ilgili olduğunu söyler. Heidegger için gündelik yaşam önemlidir (Solak, 2017). "Çünkü, insanların yaşamsal araç gereçlerle -fiziksel ve zihinsel olarak- ilk temasının gündelik yaşam pratiklerinde olduğunu düşünmektedir" (Solak, 2017).

Bu çalışma da, Lefebvre ve Heidegger gibi düşünürlerin mekan ve mekan üretimine olan yaklaşımlarının ışığında ve özellikle Lefebvre'nin mekan üçlüsü üzerinden, incelemeleri yapılan Sinasos bölgesi konut mimari ve iç mimari dokusunun üretim sürecine dair bir inceleme ve değerlendirme yapılması çalışmanın amacını belirlemektedir. Bu incelemeler yapılırken, özellikle Henri Lefebvre'nin "Mekânın Üretimi", 2014 ana kaynağı oluşturmuş olup, Kapadokya ve Sinasos bölgesi tarihi süreci ile ilgili literatür araştırması ve internet taramaları yapılarak iç mimari çerçevede değerlendirmeler yapılmıştır.

2. ANA HATLARIYLA KAPADOKYA BÖLGESİ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ, TARİHİ VE KONUT MİMARİSİ

Kapadokya bölgesinin sınırları net olarak belirlenmese de, batıda Kızılırmak Nehri, doğuda Fırat Nehri, güneyde Toros Dağları ve kuzeyde Karadeniz'le belirlenmiş ve bölgenin siyasi sınırları birçok defa değişmesine rağmen merkezi yapısı aynı kalmıştır. "Bu çekirdek alanın sınırları, güney ve doğuda volkanik Erciyes Dağı ve Hasan Dağı, kuzeyde Kızılırmak Nehri'nin orta bölümlerine açılan derin vadiler, batıda Tuz Gölü çöküntüsüdür" (Yıldırım, 2003) (Şekil 1).

Altmış milyon yıl önce 3.jeolojik devirde yükselen Toroslar, kuzeyde bulunan Anadolu Platosunun sıkışmasıyla yanardağları faaliyete geçirdi. Erciyes ve Hasandağ arasında kalan Göllüdağ bölgeye lavlar püskürttü ve platado biriken küller yumuşak bir tuf tabakası oluşturdu. Bu tabakanın üzeri sert bazalt tabakasıyla kaplandı ve çatlayan bazalt ayrılarak parçalandı. Yağmur, hava ve ısı ile değişime uğrayan tüfler ilginç biçimli kayalar bugün bildiğimiz peri bacalarını oluşturdu (URL 1).

Şekil 1. Kapadokya Bölgesinin Türkiye haritasında coğrafi konumu (Akurgal ve diğ. aktaran Yıldırım, 2003).

"Kapadokya, MÖ 5000 ve MÖ 4000'de küçük toplulukların, önemli merkezler tarafından yönetilen Anadolu halklarının yerleşme bölgesiydi" (Yıldırım, 2003).

"MÖ 6000'e tarihlenen Çatalhöyük, Kapadokya'nın güneydoğusunda, MÖ 4000'e tarihlenen Kültepe Höyüğü ise kuzeydoğusunda yer alır. Din, töre, mitoloji ve sanat bakımından önemli bir kültür mirası bırakan Hattiler, MÖ 2500-2000 yılları arasında bu bölgede yaşamışlardır. Hititler yaklaşık MÖ 2000'de Anadolu'ya gelerek Hattilerin medeniyetini devralmış ve ilk yazılı eserleri oluşturmaya başlamışlardır. Asurlular da Anadolu'da birçok ticaret kolonisi (karum) kurmuşlardır. MÖ 1800 yıllarında Hitit Krallığı'nın coğrafi merkezi Kapadokya'dır ve ileri bir uygarlık hüküm sürmektedir" (Yıldırım, 2003).

Hititlerin yaşadığı ve Hristiyanlığın merkezi olarak bilinen ve kayalara oyularak uygulanan yerleşim alanları ve kiliseler, Kapadokya bölgesini Roma İmparatorluğu'nun baskısından kaçan Hristiyanlar için sığınak konumuna getirmiştir (URL 1).

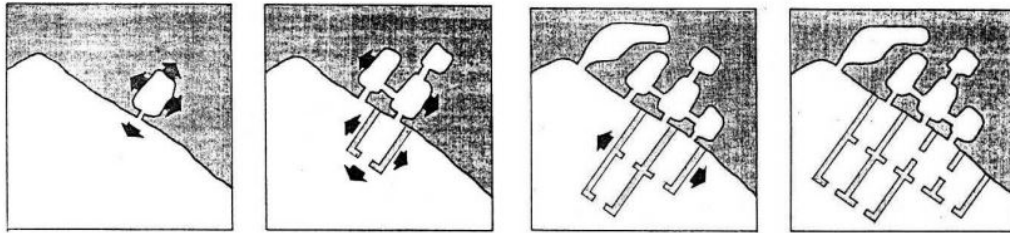
Anadolu Selçukluları, MS 1067'de öncelikle Kayseri de hâkimiyet kurmuş, MS 12. yy ile MS 13. yy'da Selçuklu yapılarının artması Hristiyan kesiminde bir hareket yaratmış ve kiliseler inşa edilmiştir. 13. yy sonunda Moğol akınları etkilidir. Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış, Kapadokya Bölgesi'nde karışıklık başlamıştır ve bu 15. yy'da Osmanlılar'ın bölgedeki hakim olduğu sürece devam etmiştir. Bu dönemde Kapadokya'nın önemli kentleri Kayseri, Niğde ve Aksaray olmuş ve 15. yy'dan itibaren Osmanlı hakimiyetinde olan Kapadokya bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunduğu halini almıştır (Yıldırım, 2003).

Cumhuriyet Dönemi'nde Kapadokya Bölgesi'nin tanınması, yabancılar tarafından keşfedilmesiyle başlamıştır. Nevşehir'in güneyinde Amerikalılar yaşamaktadır ve bu kesimin kilise ve mastırları keşfetmesiyle 1960'lı yıllarda turizm ile tanışmıştır. Aynı yıllarda bölgede araştırma yapan Fransız ve Alman arkeologlarında etkisiyle bölge Avrupalılar tarafından da ziyaret edilmiştir (Berkmen, 2015).

Yöresel mimari oluşturulurken; kullanımı, strüktür, yapı malzemeleri ve yörenin özellikleri yapıların form alışlarında etkilidir. Doğal ve doğal olandan üretilen yapı malzemeleri aynı kalırken strüktür ve teknik değişiklik gösterebilir. İçinde bulunduğu coğrafya ve iklime uyum sağlar. Yakın çevresinde bulunan doğal kaynaklara saygı söz konusudur. Yapı sistemi ise basit ve anlaşılırdır (Sezgin, 2006).

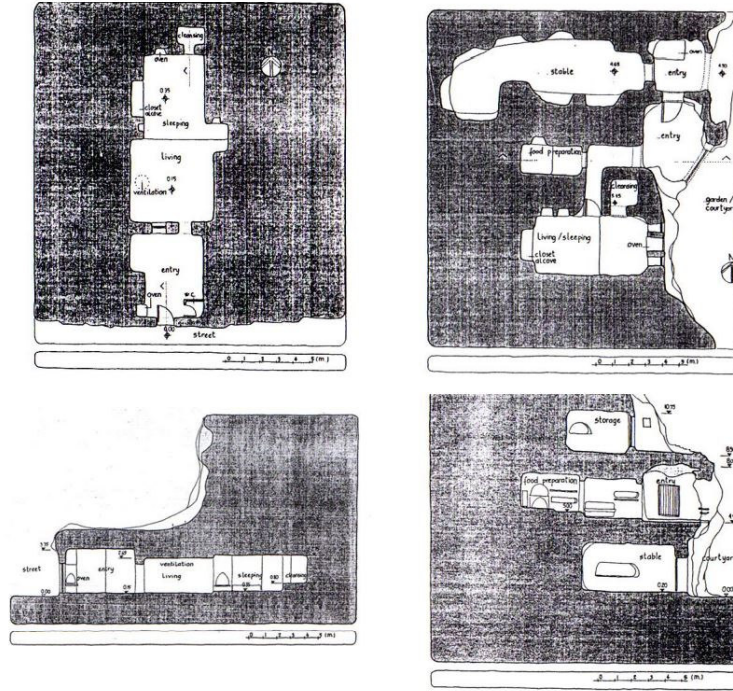
Mimari; kültürel, sosyal, ekonomik ve coğrafi değişiklikler doğrultusunda değişim gösterebilir. Bu bağlamda bakıldığında Kapadokya bölgesi mimari yapısı için "Yöresel Mimari" kavramının kullanılabilceği görülmektedir.

Kapadokya Bölgesi konutlarının üreyebilir olması, bölgeyi belirgin bir mimari tarza sokmuştur (Şekil 2). "Bölge mimarisinde malzeme ve yapım sistemi, mekânsal organizasyonun değişebilmesine ve konutun genişleyebilir olmasına elverişlidir. En yalın köy konutu bir tek oyma birimden oluşur. Bazı konutlarda bu oyma konut biriminin önüne bir tonozlu yaz mutfağı eklenmiştir. Ev sahibinin maddi durumuna göre zamanla ev, açık veya kapalı olarak, yanlara doğru büyütülüp mekanların üstlerine kat da çıkılabilmektedir" (Yıldırım, 2003).

Şekil 2. Oyma ve yığma olarak üreme şeması (Stea, Turan'dan aktaran Yıldırım, 2003).

Kapadokya konutları yapım sistemlerine göre, oyma, yarı oyma ve yığma olarak tiplere ayrılır. Bu göre oyma konut sisteminde; vadi yamaçlarına yerleşen bu tiplerde yatay ve düşeyde ihtiyaca göre oyularak oluşan açık uçlu bir plan şekli mevcuttur (Şekil 3).

Şekil 3. Tek katlı ve çok katlı oyma yapım tekniğinde plan ve kesitler (Stea, Turan'dan aktaran Yıldırım, 2003).

Yarı oyma yarı yığma konutlarda ise; düz arazide yamaca yaslı yerleşen yapı yeraltında bulunan oyma birimlere yığma konut olarak ilave edilmesi şeklindedir (Şekil 4).

Şekil 4. Yarı oyma ve yığma konutlarda alt ve üst kat eyvanına örnek (Yıldırım, 2003).

Yığma konutlar; simetrik bir plan şemasına hakim, Anadolu'nun diğer kentleriyle ilişkili kesimin yaptırdığı konutlar olarak özellikle zengin plan ve cephe düzenlemelerine hakim yöresel mimari niteliğindedir. Bu yapım tipini özellikle Mustafapaşa (Sinassos) bölgesinde bozulmadan kaldığı görülmektedir (Yıldırım, 2003) (Şekil 5).

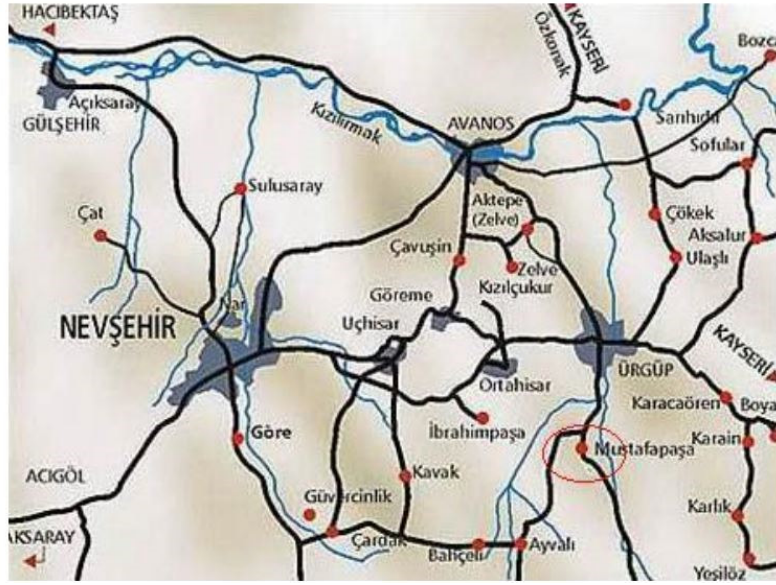
Şekil 5. Sinasos'tan yığma konut örneği (Yıldırım, 2003).

Kapadokya konut mimarisi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi konut mimarisi pek çok yönden benzerlik göstermektedir. Plan şemaları, malzeme çeşitleri ve uygulamaları, biçimlenişleri, yapım tekniği olarak farklılıklar gösterse de taş kullanımı, plan ve cephe düzenlenişi olarak konut mimarisi ile ortak özellikler taşımaktadır. Kapadokya konut mimarisi, Anadolu'nun kültür boyutundan ve Anadolu coğrafyasının sınırlarının dışından gelen etkiler ve geleneksel Türk evi özelliklerini eş zamanlı olarak taşımaktadır (Binan, 1994).

3. KAPADOKYA BÖLGESİNDE BİR RUM KASABASI OLAN SİNASOS (MUSTAFAPAŞA)

Mustafapaşa, eski adıyla Sinasos bağlı olduğu Nevşehir İli Ürgüp ilçesinin 5 km. kadar güneyinde Damsa vadisinin kuzeyinde, bu vadinin hemen girişine kurulmuş olan bir yerleşmedir. Kasabanın kuzeydoğusunda Ürgüp, kuzeybatısında Ortahisar, batısında İbrahimpaşa, güneybatısında Ayvalı, güneyinde Cemil, doğusunda ise Karlık bulunmaktadır (Davulcu, 2014).

“Sinassos'un zemini volkanik tuf tabakası ile kaplıdır. Türkiye'de 4. deprem kuşağında yer alan bölgede günümüze kadar belirlenen en şiddetli deprem Richter ölçeğiyle 7 kuvvetindedir. Erozyon önemli bir sorun olarak günümüze kadar gelmiştir. Bölgede termal kaynaklar bulunmamaktadır ve genel zemin su düzeyi oldukça düşük bir seviyededir. Sinassos'ta karasal iklim hakimdir ancak etrafındaki dağ zincirleri ve akarsular, nispeten yumuşak bir iklime sahip olmasını sağlamıştır” (Yıldırım, 2003) (Şekil 6-7).

Şekil 6. Sinasos'un (Mustafapaşa) bölgedeki konumu (Yıldırım, 2003).

Şekil 7. Sinasos'un (Mustafapaşa) ve çevresi (Yıldırım, 2003).

“Kilisayı mektepleri terk ettik,
Eşyaları paraları sarf ettik
Antalliyi (mübadele) Yapanlara kahrettik
Her birimiz bir tarafa atıdık...”

...

“Bir kasırga geldi bizi şaşırdı
Her birimizi bir dağlara düşürdü
Lozan meclisinde zehir içirdi ...” (Pekak, 2009).

Süreyya Aytaş'ın anlatımıyla Mustafapaşa, “Peri bacaları diyarı Kapadokya'da eski şirin, sakin bir kasabadır. Nevşehir'e 20, Ürgüp'e 5 km uzaklıktaki 2000 nüfuslu kasabanın eski adı Sinasos'tur.

Bir zamanlar Rumlar ile Türkler'in bir arada yaşadığı bu yerleşimde, kiliselerin çan sesleriyle ezanlar birbirine karışmış. Lozan Anlaşması gereği 1924'te yapılan mübadeleyle, Mustafapaşa'daki Ortodoks Rumlar'ın yerine, Yunanistan'ın Kastorya Bölgesi'ndeki Jerveni Köyü'nde yaşayan Müslüman Türkler yerleştirilmiştir. Günümüzde, nüfusunun çoğunluğu Jerveni kökenlilerden oluşan Mustafapaşa, tipik bir müze kent görünümündedir." (Aytaş'tan aktaran Kavaf, 2015).

1924 yılında imzalanan Lozan antlaşması ile kabul edilen mübadele sözleşmesi, Sinasos bölgesi için tarih ve toplumsal süreç içerisinde oldukça önemli bir rol oynamış ve Rumlar tarafından hazırlanan yerleşim planı incelemesinde, Mustafapaşa'nın sınırlarının belirlenmesinin bu tarihsel sürece denk geldiği görülmüştür (Gönül ve Demirkol, 2019).

Mübadele öncesi yerli halkın %80'i Rum, %20'si Türklerden oluşan Sinasos, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı olarak gelişmiş bir yerleşim olup, bu çeşitliliğin dini ve etnik izleri Mustafapaşa konutlarında rastlanır olmuştur. Mübadele sonrası Rumlar bölgeyi terk etmiş buraya Selanik'ten gelen Türkler yerleşmiştir. Böylelikle demografik yapı değişikliğe uğramıştır. Rumların terk ettiği konutlar savaş ortamında bulunan yerli halk tarafından paylaşılmış ardından Selanik'ten gelen Türkler tarafından geriye kalan konutlar paylaşılmıştır. Bir savaş sonrası, bir diğeri göç eden halk olarak iki kesimde ihtiyaç sahibidir (Gönül ve Demirkol, 2019).

Mustafapaşa'da, mübadele öncesinde etnik ve sosyal yapının izleri mimari dokuya yansımıştır. Türkler köyün yüksek kesimlerinde yukarı mahallede yamaçlarda, basit, kayaya oyma, yığma taş konutlarda; Rumlar ise köyün düzlüklerinde gösterişli büyük yığma yapılarda yaşamışlardır. Ortodoks Rumların zenginliği İstanbul ve İzmir gibi ticaret ve sanayi ile uğraşmalarından ileri gelmekte olup, inşaat uygulama malzemelerinin şekillenmesi de buna bağlanmıştır (Davulcu, 2014).

"Sinasos yerleşim dokusu, ortak kullanıma açık kamu yapıları (köprü, çeşmeler, kiliseler, camiler, medrese, umumi hamam, kızlar okulu, erkekler okulu, kütüphane, vergi dairesi, başkanın ofisi, otel, eczane, han, muhtarlık, ihtiyarlar heyeti evi) ve konutlardan oluşmaktadır. Kasabanın merkezinde Aziz Konstantin ve Helena Kilisesi, köy toplantı merkezi, eczane, pazar yeri, kahvehaneler, otel, cami ve medrese bulunmaktadır. Medrese 1316 yılında tamamlanmıştır. Sinasos'taki tek köprü olan, üç kemerli Maraşoğlu Köprüsü, Dimitri Maraşoğlu tarafından 1865 yılında yaptırılmıştır. Kasabada yer alan en büyük cami, medresenin karşısında inşa edilmiş, kare planlı, hacimlerin üzeri beşik tonoz ile örtülü Aşağı Cami'dir. Kapadokya'daki diğer Rum kasabalarından öğrencilerin de yatılı okuduğu, Erkekler Okulu günümüze ulaşmamıştır" (Yıldırım, 2003).

Sinasos bölgesindeki evlerin hayat ya da havlu adı verilen dış avluya sahip olduğu ve evi oluşturan diğer mekanların ise yüksek duvarlar ile dış avlu etrafında sıralandığı bilinmektedir. İki katlı olan bu evler, alt katları soğuk mevsimlerde, üst katları ise sıcak mevsimlerde kullanılmak üzere düşünülmüştür. Evlerin alt katlarında hayat, çardak (yazlık mutfak), tafana (kışlık mutfak), kayıt damı (kiler), odalar, odalar arasında bulunan aralık, ahır, ağıl, tuvalet, ve samanlık bulunmaktadır. Üst katta ise yazlık odalar, selamlık ve divanhane adı verilen sofa yer almaktadır (Davulcu, 2014).

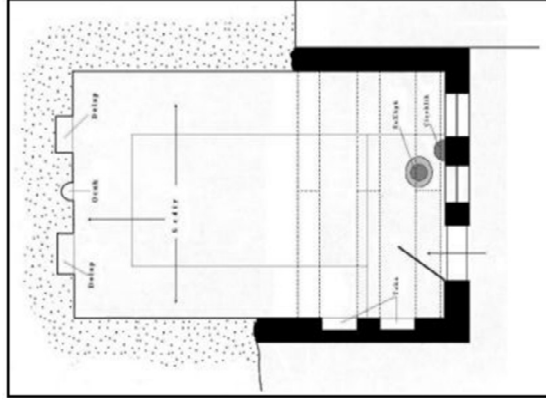
3.1. Sinasos Bölgesi Evi Oluşturan Bölümler

3.1.1. Oda

En önemli mimari öge olan oda, yaşamın büyük bir bölümünü kaplayan mekandır. Oda sayısı hane sahibinin aile bireylerinin sayısına göre değişir ve maddi duruma göre şekillenir. Biçimlenişleri ise, yapım tekniğine göre farklılık gösterir. Yığma, kısmen yığma ve kayaya oyma olarak karşımıza çıkar. Bu biçimlenişe göre farklı isimler alarak, kayaya oyma kaya oda, yığma oda kemer oda olarak anılırlar (Davulcu, 2014).

"Her odada, ortalama olarak 90 cm genişliğinde, 30 cm yüksekliğinde ahşap veya taş bir sedir, kapı arkasında veya yanında yatak, yorgan gibi eşyaların konduğu bir yüklük, raflı dolaplar, lambalık, çeşitli ebatlarda nişler, ev eşyalarının konduğu bir dolap, odanın ortasında büyük bir mangal, bazı örneklerde gusülhane bulunur" (Yıldırım, 2003).

Oda içerisinde karşımıza çıkan ana mimari öğeler; yüklük, ocak, çiçeklik, pabuçluk, hamamlık, taka (küçük nişler), musandra (sedir ve pabuçluk arasındaki bölüm), sedir, medine gözüdür (3 gözlü taka) (Şekil 8) (Davulcu, 2014).

Şekil 8. AEGM Arşivinden Cemalettin Gökalp Evi Kışlık Oda Planı (Davulcu, 2014).

3.1.2. Hayat

Etrafi yüksek duvarlarla çevrili ve evin diğer alanları ile çevrili üstü açık avlu vazifesi gören açık alandır. Esas işlevi dış dünya ile iletişimi sağlamak ve kışlık hazırlıkların yapıldığı yer olmasıdır. Yüksek duvarları güvenlik ve mahremiyet sağlar. İçinde bir su kuyusu bulunur. Evin konumuna göre hayatın biçimlenişi değişiklik gösterir (Davulcu, 2014).

3.1.3. Aralık

Zemin katta bulunan odalar arasında geçişi sağlayan kemerli bir koridordur ve burada üst kata çıkışı sağlayan bir merdiven vardır. Öyle ki, sirkülasyon alanı olarak işlevlenmektedir (Davulcu, 2014).

3.1.4. Sofa

Ev tiplerine değişiklik gösteren sofa evin orta merkezidir. Ailelerin toplanması, günlük işlerin yapıldığı, dağılım alanı olma gibi işlevsel özellikleri vardır (Yıldırım, 2003). Aralıktan bir merdiven ile ulaşılan sofa oturma amacıyla da kullanılır (Davulcu, 2014).

3.1.5. İkona Odası

“İkona Odası” olarak adlandırılan ev şapeli, ibadet mekandır. Kapı üzerinde haç ve niş bulunur. Ev içinde herhangi bir yere konumlanır, plan şemasında yeri yoktur. Düz veya kubbeli bir tavan yapısına sahiptir. Ev şapeli evin orta alanında yer alırken, yığma olarak inşa edilmiş olanları da vardır (Yıldırım, 2003). Çoğunlukla Ortodoks Rumlar tarafından kullanılan konutlarda karşımıza çıkan şapelin iç mekanları süslü ve tasvirlerle bezelidir (Davulcu, 2014).

3.1.6. Hizmet Alanları

Günlük işlerin yapıldığı, kışlık yiyecek ve içeceklerin depolandığı bu bölümler ambar, kayıt damı, tandırbaşı, çardak, tafana, kuyu, kümer, ahır ve ağıl, kenef gibi alanlar olarak tanımlanabilir (Davulcu, 2014) (Yıldırım, 2003).

Kapadokya ve Sinasos bölgesi özelinde genel olarak yapılan incelemelerin özünde, Lozan Antlaşmasının ardından kamusal alanlarda yapılan yenilikler neticesinde yaşanan değişim, konut mimarisine de toplumsal düzeyde yansımıştır. Bölgede yerleşimin başlaması öncelikle oyma tekniği ile korunmak ve barınmak amaçlı olurken, güvenlik sağlanmaya başladıkça bu oyuntuların devamı getirilerek yaşam amaçlı bir dönüşüm olmuştur. Böylelikle yerleşik düzene geçen toplum geçim kaynakları yaratmaya başlamış ve bu bağlamda evler şema olarak yeniden biçimlenmeye doğru evrilmiştir.

Sofalarının biçimlenişlerine göre şekillenen Sinasos bölgesi evleri (Tek birimli, avlu merkezli sofasız, iç sofalı, orta sofalı) tarihsel süreç içerisindeki değişim ile şekillenişin anlamlı bir karşılığı olarak okunabilir. Tanzimat dönemi ile şekillenen ve bugünkü özgün kimliğini alan Sinasos bölgesi konutlarının kültürel mirası koruma amaçlı adımları atılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2003).

Mustafapaşa kasabası tarihsel dokusunu koruyarak günümüze kadar gelmeyi başarmış yerleşim alanlarından biridir. 1924 yılında yaşanan Mübadele öncesinde Türkler ve Rumların bir arada yaşadığı bu kasaba, mimarlık kültürü açısından oldukça zengin bir karaktere sahiptir. Mustafapaşa'da bulunan konutlar halkın yaşam biçimi, geleneklerini ve inançlarını ortaya koyan maddi kültür örneklerindedir (Davulcu, 2014)

Çalışmanın bu bölümünde kuramsal olarak Henri Lefebvre'nin mekan üçlüsü değerlendirilecek olup, tarihsel örnek teşkil eden Sinasos bölgesi üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

4. HENRİ LEFEBVRE: MEKAN ÜÇLÜSÜ VE MEKAN DÖNEMSELLEŞTİRMESİ

"Günlerden bir gün ünlü bilimci (söylentiye göre Bertrand Russel) gökbilimi üzerine söylev vermektedir. Dünyanın güneş etrafında nasıl döndüğünü, güneşin de galaksi denizinde uçsuz bucaksız yıldızlar kümesi etrafında nasıl devindiğini anlatır. Konuşmasının sonunda salonun en arkasında oturan ufak tefek yaşlı bir bayan ayağa kalkar ve 'Bütün söyledikleriniz saçma sapan şeyler. Aslında dünya dev bir kaplumbağanın sırtında bir tepsi gibi durmakta' der. Bilimci ise yüzünde esassız bir gülümseme ile yanıtlar: 'Peki, ya kaplumbağa neyin üstünde duruyor?'" (Hawking, 1988, s.13'den aktaran Hovardoğlu, 2020).

Varlıkların konumlanışları fiziksel coğrafyada tesadüfen olmadığı gibi, bu konumlanmaları belirli yapan ya da üretenin ilişki ve etkisini en derin şekilde anlatan Henri Lefebvre değil mi? Öyle ki, "nerede" değil "neden" bu şekilde konumlanıyor sorusu önem kazanıyor. Ya da hangi değişkenler mekanı üretiyor ya da biçimlendiriyor? (Hovardoğlu, 2020).

Lefebvre gündelik yaşamı ön planda tutarak, mekanın zihinsel, fiziksel ve toplumsal anlamlarını bir bütün olarak sayıp, nasıl toplumsal varlık olgusuna dönüştüğünü yeniden ortaya çıkarır. Mekana ait bütün içinde bulunduğu yaşamken, içinde bulunan insan varoluşunu belirleyen bedendir. Mekanın karakteri, mekana ait toplumsal olgular, zihinsel ve fiziksel koşullardır. Ve Lefebvre bu diyalektiği "mekanın üretimi" olarak kavramsallaştırır (Hovardoğlu, 2020).

"Lefebvre'nin mekan teorisi, sadece yaşanan mekanı anlamlandırmaktan öte, mekanın üretimini öne çıkararak, günümüz toplumunun varoluş koşullarının anlamını, üretilen mekanla ortaya koymayı amaçlar. Aynı zamanda mekanın üretimi düşüncüyü ve eylemi denetleyen bir tür güç aracı olarak anlam kazanarak, toplumun bellek ve kimlik oluşumlarında ideolojilerin etkin sürecini de ortaya koyar" (Hovardoğlu, 2020).

Türkiye'de mekanı ve olayları konu alan pek çok çalışmada Lefebvre'nin önerdiği mekan üçlüsünün benimsendiği ve kullanıldığı görülmektedir. Lefebvre, mekansal üçlü kurgusunu Cassirer'den yararlanarak geliştirmiş ve ortaya koymuştur. Tek başına yeterli kalmayan bu önermenin, mekan dönemselleştirme bağlamında da değerlendirilerek özgünleştirilmesi gereği karşımıza çıkar ve bu ikisi ile değerlendirme yapıldığında kuram özgünlüğe kavuşur (Ghulyan, 2017).

4.1. Mekan Dönemselleştirilmesi

Lefebvre bir saptamada bulunur:

“Mekan üretimi ve mekanın üretimi süreci varsa, tarih de vardır” (Lefebvre, 2014, s.75).

Mekanlar paradigmalara vurgu yapan kodlar içerir. Antikçağdan beri oluşan kod yazarların bir dil oluşturmasını sağlayarak, oluşan bu dilin mekânsal bir pratiğe ve mekan temsiline yol açar. Kodun yerleşmiş olması, insanların mekan şifrelerini çözerek mesajdan koda değil, koddan mesaja gitmeyi sağlar. Buna göre kodun bir tarihi vardır denilebilir (Lefebvre, 2014). Lefebvre bu dönemselleştirmeyi mekânda belli bir kodun oluşumu, yerleşmesi, çökmesi ve parçalanması gibi olgularla sınırlandırarak, mekânı toplumsal olarak algılamının mekân dönemselleştirilmesi üzerinde ne kadar etkili olduğunu belirtir. Birbirini farklı dönemlerde takip eden mekan üretim biçimi ve mekan tarzı bir öncekini ortadan kaldırmayıp, izlerini taşır (Bulhaz ve Gökmen, 2021).

Marksist bir filozof olan Lefebvre, Marksizm’e mekan boyutu katarken mekana da Marksist bir bakış açısıyla yaklaşır. Lefebvre’nin Marksist anlayışında ekonomi ve politika yanında insan yaşamı da yer almaktadır (Bulhaz ve Gökmen, 2021).

Bundan yola çıkan Lefebvre mekan konusunda önemli dönemselleştirmeler önermektedir. Beş mekandan söz etmektedir; “mutlak mekan, kutsal mekan, tarihsel mekan, soyut mekan, çelişkili mekan ve diferansiyel mekan”.

Üretim Tarzı	Mekân
<i>Avcılık ve toplama, tarım ve hayvancılık (kabi-mutlak mekân (doğa) le toplumu, ilkel komünizm)</i>	
<i>Neolitik tarım (gens veya hiyerarşik akraba toplulukları)</i>	<i>mutlak mekân</i>
<i>Asya tipi üretim tarzı ('oryantal despotizm' ve tanrısız krallar)</i>	<i>kutsal mekân</i>
<i>Antik veya klasik üretim tarzı (polis veya oligarşik kölelik toplumu)</i>	<i>tarihsel mekân (siyasi devletler, Yunan şehir devletleri, Roma imparatorluğu)</i>
<i>Feodalizm</i>	<i>kutsal mekân</i>
<i>Erken kapitalizm (klasik ve monopol biçimler)</i>	<i>soyut mekân (politik-ekonomik mekân)</i>
<i>Geç kapitalizm</i>	<i>çelişkili mekân (küresel sermayeye karşı yerel anlam)</i>
<i>Komünizm</i>	<i>diferansiyel mekân (farklılığa ve yaşanan deneyime yeniden değer biçen gelecek)</i>

Şekil 9. Marksist Teorideki Üretim Tarzları ve Lefebvre’nin Mekan Dönemselleştirilmesi (Ghulyan, 2017).

Şekil 9’da yer alan şemanın çerçevesinde dönemselleştirme detaylı olarak incelenebilir.

Mutlak Mekan, özellikleri ve nitelikleri sebebiyle doğa parçalarından oluşan mekanlardır. Mutlak mekanın temel özelliği insan yaşamının doğallıktan kopmayan mekanla yakın bir ilişki ve uyum içinde olmasıdır. O nedenle mutlak mekanın üretildiği toplumlarda mekana kullanım ile anlam ve aidiyet katılmaya çalışılsa da mekanlar “tasarlanan değil, ‘yaşanan’ mekandır, mekan temsiliyetinden ziyade temsil mekandır” (Lefebvre, 2014, s.247) (Ghulyan, 2017).

Burada ifade edilmek istenen ilkel toplumların doğa içindeki yaşamlarının uyumu içerisinde mekanı bağlamından koparıp, tasarlanabilir nitelikte olmadığı bahsi üzerinedir (Ghulyan, 2017). Doğayla sıkı ilişki içerisinde olan topluluklarda, ritüeller ve seramoniler doğaya ve doğal mekana hitap eder. Tasarlanan ve yaşanan mekanlar, benzetme yoluyla biçimlenir. Örneğin, Mısır'da 'anne' simgesinin anlamını taşıyan 'ev' temsil mekanıdır gibi. Ölümün mekanı da olarak tanımlanan mutlak mekan, mezarlıkların önemiyle de bilinir. Mısır piramitleri, Mezopotamya'da ki ziguratlar örnek verilebilir. Mumford'a göre burada verilen örnekler insan yapımı dağ modelinden yola çıkarak üretilmiş mutlak mekanlardır ve organik toplumların doğayı andıran mekan temsilleridir. Siyasi ve dini iktidar işgali mutlak mekanı kutsal mekana doğru evrilmiştir (Ghulyan, 2017).

Kutsal Mekan, ortaya çıkışı ilk şehirlerin kurulması ve feodalizme zamanlanabilir. "Dinsel olduğu kadar siyasi da olan kutsal mekân kendisini özdeşleşme-taklit etme şeklindeki iki büyük prosedüre tabi kılan dinsel kurumlar içerir. İmgelemin ve düşünömselliğın de kategorileri olacak bu zihinsel kategoriler mekânsal formlar şeklinde ortaya çıkar" (Lefebvre, 2014, s. 245-246, 248). Kutsal mekânın hakim olduğu toplumlarda, toplumsal statü, şehir-kasaba ayrımı ortaya çıkmıştır. Önceden var olan mekan, bu yeni kutsal düzenin ve merkezin baskısında kalmıştır (Ghulyan, 2017).

"Kutsal mekânın gittikçe özdeşleşme-taklit etme gibi imgelem ve düşünömsel prosedürler aracılığıyla sürekli yeniden üretilmesi, genişlemesi ve daha da siyasi ve dini nitelik kazanması, ona kurmaca bir nitelik kazandırır. Fakat bu mekân yine de mutlakdır, mutlaklığın kaynağı ise doğadan ziyade dini ve siyasi referansıdır, başka bir ifade ile bu mekânın mutlaklığının temel kaynağı 'sembolizm aracılığıyla politikaya tahsis edilmesi' ve kutsanarak ritüel ile törenler aracılığıyla dini nitelik kazandırılmasıdır" (Lefebvre, 2014, s. 76-77'den aktaran Ghulyan, 2017). Kutsal mekânın üretimiyle tehdit-cezalandırma, kutsal-lanetli, ayrıcalıklı-belirlenmiş mekanlar yaşamaya devam eder ve organik şekilde bağlı olarak yaşayan kent ve kır arasında kopmalar ve çatışmalar ortaya çıkar.

Tarihsel Mekan, tarihi güçler tarafından hep parçalanmış ve doğallığını bozarak, kalıntıları üzerine birim mekanı oluşturmuştur. Lefebvre'ye göre, kutsal veya mutlak mekânın parçalanması Roma'yı istila eden barbarlar tarafından gerçekleşmiştir. Bu istila sebebi ile yeni mekân üretimi sağlanmıştır. Yaşanan bu değişimle sistematik tarıma ve yeni üretim şekillerine geçiş sağlanmış oldu. Parçalanmış kutsal mekân ve mutlak mekân sonrasında gelişen ticari ilişkilerle beraber "bütün zenginlik ve servetlerin: bilgiler, teknikler, para, değerli nesnelere, sanat eserleri ve semboller" in mekânı, yani 'birikim mekânı' oluşmaya başladı (Ghulyan, 2017).

"Üretim faaliyetinin merkezileşmesi ve kolektif emekçinin sahneye çıkışıyla beraber emek süreçleri (üretici faaliyet) toplumsal hayatı sürdüren yeniden üretimden ayrılmaya başladı (Lefebvre, 2014, s.77). Eskiden ailevi alanla sınırlı olan ve bütünleşik olan bu süreçlerin ayrımıyla tarihsel mekânda kamusal ile özel alanlar arasındaki ayrım oluşmaya, dolayısıyla mekânsal pratikler de bu ayrıma göre biçimlenmeye başladı" (Ghulyan, 2017).

"Kan, toprak, dil topluluklarının ürettiği dinsel ve politik mutlak mekândan, nispileşmiş, tarihsel mekân doğar. Ama mutlak mekân kaybolmaz; tarihsel mekânın tabakası ya da tortusu olarak, temsil mekânlarının dayanağı olarak (dinsel, büyüsel, politik sembolizmler) varlığını sürdürür" (Lefebvre, 2014, s.77).

Ve bu savaşlar sonucunda tarihsel mekânda şehir yeniden yüz buldu. Mekânda en önemli özne haline dönüşen şehir, önceki dönemlerinden farklı olarak kent planları olarak yayıldı ve grafik bir anlam kazandı. Lefebvre'nin tabirine göre "kentleşen mekân ve zaman yerini devletleşen mekân ve zaman bıraktı" (Ghulyan, 2017).

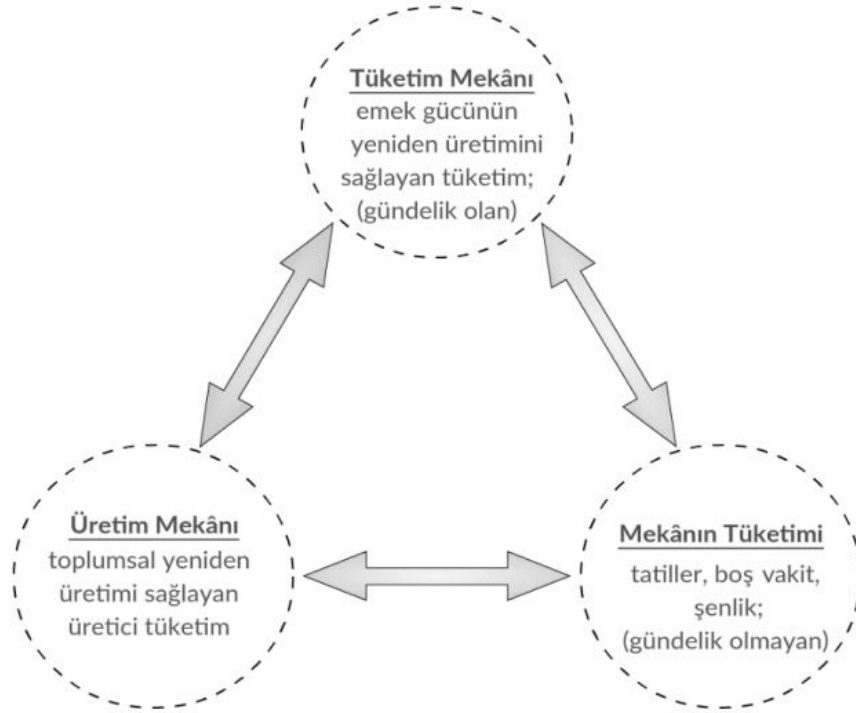
Soyut Mekan; diğ er mekan kuramlarında gö rdüğ ümüz ş iddet ve savaş, soyut mekanın ürünü olarak ortaya çıkar. Soyut mekan siyasaldır, devlet tarafından kurulmuştur. Lefebvre soyut mekanın siyasal boyutuna dikkat ç eker (Ghulyan, 2017). "Soyut mekânın felsefi temeli, devleti mekânın efendisi olarak gö ren, devlete rasyonellik atfeden Hegelcilikte yatar. Bu mekânın diğ er önemli felsefi temeli doğ anın ve mekânın mantıksal ve mekânistik analizine vurgu yapan Kartezyen felsefedir. Özellikle Kartezyen anlayış nedeniyle soyut mekân, 'beyaz kâğıdın, çizim tahtasının, planların, kesimlerin, yükseltelerin, maketlerin, yansıtımların' (Lefebvre, 2014: 215) mekânıdır" (Ghulyan, 2017). Soyut mekanın homojen algılanışının ötesinde aristokrat ve burjuva sınıflarının bir uzlaşım la ortaya çıkmış olmasına rağmen çelişkili duruşları onları homojen olmaktan ayrı bir tarafa iter. Bölünmüş ve homojen oluş ve mekânın hiyerarşik düzenlenişi, soyut mekânın diğ er özelliğidir. Soyut mekanın bu çelişkili durumu Lefebvre'nin mekân dönemselleştirmesinde soyut mekânın devamı niteliğinde çelişkili mekân olarak bilinir.

Çelişkili Mekan; soyut mekan özelliklerini taşıyan çelişkili mekan, kapitalizm ile soyut mekanın çelişkilerini daha da derinleştirmiştir. Aslında soyut mekanın nitelik ve nicelik bakımından yeni bir isim hali çelişkili mekandır denilebilir. Kapitaliz hakimiyetinde olan emek ve sermaye arasındaki çelişkili durum, mekanın üretimine bağlıdır. Soyut mekan ölçülebilirdir, oklitçi sisteme dayanır. Sadece geometrik olarak değil çelişkinin temeline dayanan kullanım ile mübadele değ erleri arasındaki çelişki ve bu çelişkinin mekânsal boyut alması yatar. Kapitalizm ile geometrinin temsili olan doğ a parçalanmaya başlamış, parselleşmiş ve böylece mübadele değ eri taşıyan bir hammaddeye metaya dönüşmüştür (Ghulyan, 2017).

"Böylece 'niteliksel olan mekânsal olarak yeniden belirir' (Lefebvre, 2014: 355). Fakat bu süreçte, yani tüketim mekânından mekânı tüketmeye doğru harekette ve nitelikselin baskın hale gelmesinde mekânın niteliğ i ve kullanım değ eri saf haliyle kalmaz. Burada yine kâr oranları yüksek sektörlerin gelişmesine imkân oluşur, sanayi ve üretim buraya nüfuz etmeye başlar, 'bir doğ al yaşam simülasyonu'na (Lefebvre, 2014: 356) hizmet eder. Dolayısıyla, niceliksel ile niteliksel arasındaki çelişkiyi temsil eden bu süreçte '(ikili) bir karşıtlık değil, üç terimli bir hareket' görülür" (Lefebvre, 2014: 357) (Ghulyan, 2017).

Ş ekil 10'da gö rülen Lefebvre'nin mekanın nitelik ve nicelik çelişkisinin şematik açıklamasına yapan Ghulyan'a göre;

- "Birinci hareket, tüketim mekânından boş vakitlerle ve boş vakit mekânı içinde mekânın tüketimine yönelik hareket, yani gündelik olandan gündelik olmayana yönelik harekettir. Bu, emek harcamasının ertelenmesi ve sorgulanması dolayısıyla, çalışmadan çalışma olmayana yönelik harekettir. Bu bağlamda ayrıca toplumsal yeniden üretimi sağlayan üretim mekânı ile mekânın tüketimi arasındaki çelişki belirtilebilir (ikinci hareket), çünkü mekânın tüketimi üretici tüketime ihtiyaç duyar" (Ghulyan, 2017).
- "Üçüncü hareket, emek gücünün ve şeylerin yeniden üretimini sağlayan yaygın anlamdaki tüketim, yani tüketim mekânı ile üretim mekânı arasındadır. Bu hareket 'mekân içindeki şeylerin ve (yeniden-üretim amacıyla planlanmış) mekânın yeniden üretilebilirliğinin güvencesi altında, devlet iktidarın denetlendiğ i bir mekân'da gerçekleşir" (Ghulyan, 2017).

Şekil 10. “Soyut Mekanın Nicelik-Nitelik Çelişkisinin Üç Terimli Hareketi” (Ghulyan, 2017).

4.2. Mekan Üçlüsü; Tasarlanan, Yaşanan, Algılanan Mekanlar Kuramı

Lefebvre’ye göre mekan deneyimi 3 temel unsurdan oluşur. “Algılanan, tasarlanan ve yaşanan” unsurlar. Bunların mekânsal kavramsallaştırması olarak “mekânsal pratik, mekân temsili ve temsili mekândan” oluşan üçlüyü önerir.

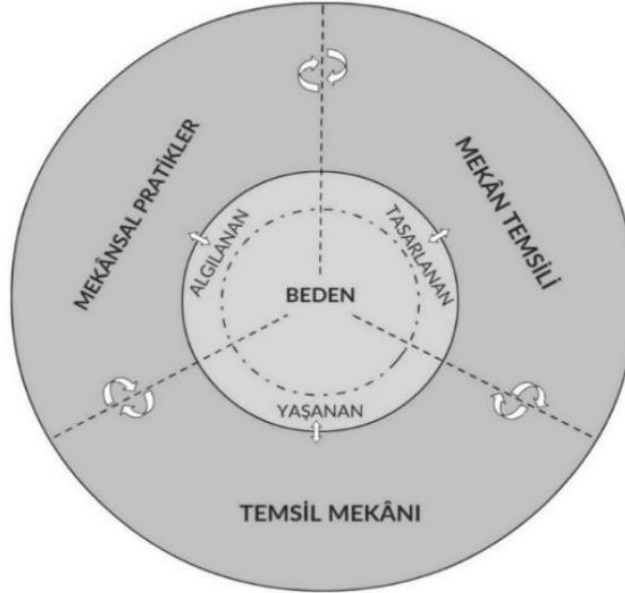
“Üçlü: algılanan – tasarlanan – yaşanan (mekânsal olarak: mekân pratiği – mekân temsili – temsil mekânları), soyut bir ‘model’ statüsü atfedilirse kapsamını yitirir. Ya somutu (‘dolaysız’ı değil) ele geçirir ya da kısıtlı – diğer ideolojik dolayımardan biri olarak – bir önem taşır” (Lefebvre, 2014, s. 69)

Mekansal Pratik (Algılanan Mekan); toplumlar mekan pratikleri sonucu kendi mekanlarını yaratırlar. Bu pratik mekanı okuyarak çözümlenebilir. Mekansal pratik maddi gerçekliği olan mekanlar ile sağlanır. Binalar, yapılar, çalışma yerleri, özel alan ve boş vakit alanlarını bağlayan yolları kapsar ve bu ancak deneyimlenerek gözlemlenebilir. Mekansal pratik yeniden ve yeniden üretim süreçlerini kapsar ve konuya ilgili diğer disiplinler tarafından da çalışılarak mekânsal pratik ve tasarlanan mekanın ne kadar ilişkili olduğu gözlemlenir. Algılanan ve pratiği yapılan bu mekanlar aynı zamanda tasarlanırlar da (Ghulyan, 2017).

Mekan Temsilleri (Tasarlanan Mekan); planlamacı, şehirci ve bazı sanatçıların mekanı olan tasarlanan mekanlar, bilgi ve ideolojiyi mekânsal dokularda yansıtır. Düşünülerek tasarlanmış, nesneleşmiş planlardan, simgelerden vs. oluşan bu mekân içinde soyutlamayı barındırır. Yani zihinsel olarak düşünülen bu mekan ve belirlenen mekânsal pratik ile nesneleşmiş olur (Ghulyan, 2017).

“Bu nedenle temsil mekân aynı zamanda tasarlanan mekân olarak da tanımlanır. Fiziksel dokuya etki kapsamı ve öneminden dolayı mekân temsilleri, mekânsal pratiklerinden ve onunla ilişkili olan mekân deneyimlenmesinden ayrılmaz. Onunla sıkı bir ilişki içerisindedir” (Ghulyan, 2017).

Temsil Mekanları (Yaşanan Mekan); çeşitli saptamaları daha zor bir şekilde ulaşılan bu mekan, imgelem ile ilişkili ve sembolizmalar içerir ve öznedir. “Yaşanır, konuşur; duyumsal bir çekirdeği ya da merkezi vardır: Ego, yatak, oda, konut ya da ev; meydan, kilise, mezarlık... Bu mekânlar, tutku ve eylem yerlerini, yaşanan durumların yerlerini kapsar, dolayısıyla zamanı doğrudan içerir” (Lefebvre, 2014, s.71). Temsil mekanı, yaşayanların dilini, sembollerini içerir. Mekanın üretimi açısından temsil mekanları pek üretici değildir. Aslında karnavallar, şenlikler gibi gündelik hayatta görmediğimiz mekanlar örnek olarak verilebilir.

Şekil 11. Beden, Mekan ve Mekan Deneyimlenmesi (Ghulyan, 2017).

Bu üç mekan tipi birbiriyle ilişkili, etkileşim halinde, karşıtlık ve çelişkiler içindedir ve ayrı görülemezler. “Kendi özellik ve niteliklerine göre, farklı üretim tarzı ve toplumlara göre mekânsal pratikler, mekân temsilleri ve temsili mekânlar, mekânın üretimine farklı ölçüde müdahale ederler, ayrıca bunlar arasındaki ilişkiler hiçbir zaman basit ve istikrarlı değildir” (Lefebvre, 2014, s.74). “Mekân ve onun üretimi nasıl çok taraflı ve çok boyutlu bir süreç ise bu unsurlar arasındaki ilişkiler de böyle bir süreç temsil ederler” (Ghulyan, 2017) (Şekil 11).

5. SONUÇ

Kapadokya bölgesinde yer alan Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası 1924 yılında yaşanan Mübadele ve öncesinde Türklerle Rumların bir arada yaşadığı tarihsel dokusunu koruyarak günümüze kadar gelebilen bir yerleşkedir. Türk ve Rum konaklarının iyi korunmuş mimarileri, konu olmaya değer heykelsi görünüşleri ile dikkat çekmektedir. Bu konutlar, Mustafapaşa halkının yaşam tarzlarını, inançlarını, geleneklerini ortaya koyan niteliği ile kültürel miras ve maddi kültür değeri taşıyan ürünlerdir.

Mekan kuramlarını en iyi tarif eden filozoflardan biri olan Lefebvre'nin mekana kuramsal yaklaşımında “(toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” varsayımı mekânı dönemselleştirmesi ve mekânsal üçlü ile toplumsal mekânın araştırılması ve mekânın üretiminin ortaya konması olarak ele alınmıştır.

“Belleğimizin zaman ve mekânla kurduğu bütünsel ilişki sayesinde geçen zamanı kavrar ve zamanın akışını deneyimleriz. Ve belleğimizle zaman/mekân içinde yer buluruz. Kendi varlığımızı anlamamızı sağlayan algılarımıza aracılık eden zaman ve mekânın birleşik ilişkileriyle, mekânı geçmiş deneyimimizin kodlandığı bir kavram olarak yeniden tanımlarız” (Sevinç, 2019).

Lefebvre'nin birbirinden ayırarak düşünülmemesi sonucuna varılan mekânsal üçlü ve mekan dönemselleştirmesi kuramlarının Mustafapaşa bölgesinde karşılık buluyor olması bu çalışmanın sonuçlarındandır.

Lefebvre mekan dönemselleştirmesini "Mekan üretimi ve mekanın üretimi süreci varsa, tarih de vardır" söyleminde açıkça belirtmiştir, mekan tarih içinde gelişir. Mustafapaşa bölgesinde gördüğümüz mekanların mübadele dönemine denk gelen tarihle farklı toplulukların farklı mekan planlamaları sergiledikleri ve bunu yaparken de kendi geleneklerini, kültürlerini, yaşam biçimlerini, inanışlarını mekanlarına yansıtma amaçları açıkça görülür.

Mustafapaşa'da bilgi ve ideolojilerin mekansallaşması Lefebvre'nin "mekan temsilleri (tasarlanan mekan) kuramına karşılık gelmektedir. Fiziksel doku ve onun deneyimlenmesi mekanların üretiminde etkili olmuştur.

İnsan ve tarih arasındaki anlamsal ilişki mekanın üretiminde çok boyutlu bir süreci oluşturmaktadır. Denilebilir ki, coğrafya, din, dil, siyasi ve dini ideolojiler ortaya çıkışları ve mekana kattıkları değerler, Lefebvre'nin mekan dönemselleştirmesi ve mekan üçlüsü kuramında incelendiğinde farklı mekan analizleri ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

Basa, İ. (2015). Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyosu Deneyimi, *STD*, 27-42.

Berkmen, H. (2015). Avanos Kültür Varlıkları Çalışması, *Kapadokya Bölgesinde Suyun İzi, Megaron*, 10 (4), 595-609. doi: 10.5505/MEGARON.2015.00533

Binan, U.D. (1994). *Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması için Bir Yöntem Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Bulhaz Ç. ve Gökmen A. (2021). Göbekli Tepe'nin Mekan Dönemselleştirmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Online Journal of Art And Design*, 9 (4), 128-137.

Davulcu, M. (2014). Mustafapaşa (Sinassos) Kasabası Konut Kültürünün Halkbilimsel Açısından İncelenmesi, *Bilim ve Kültür Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 46-73.

Ghulyan H. (2017). Lefebvre'nin Mekan Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26 (3), 1-29.

Gönül, Y.B. ve Demirkol S.R. (2019). Sinassos/Mustafapaşa Konutlarında Bozulmalar, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 14 (28), 371-386.

Hovardaoğlu, O. (2020). Platon'un Devlet'inden Mekan Organizasyonuna: Sosyo-Mekansal Süreçleri Anlamak İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi, *İdealkent*, 29 (11), 238-258. doi: 10.31198/idealkent.754114

Kavaf, A.S. (2015). *Sosyal Ve Kültürel Değişimler Açısından Doğurduğu Sonuçlar İtibariyle Lozan Mübadelesi: Nevşehir Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel.

Pekak, S.M. (2009). Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Gayrimüslim Vatandaşların İmar Faaliyetleri ve Mustafapaşa (Sinassos), *Bilgi*, 51, 171-204.

Sevinç, M. (2019). Bir Hafıza Mekanı Olarak Kent Meydanı ve Dönüşümü: Otto Herbert Hajek'in Ankara Hergelen Meydan Projesi Örneği, *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13 (24), 47-62.

Sezgin, H. (2006). *Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında*, *Tasarım Kuram*, 4, 1-20.

Solak, G.S. (2017). Mekan-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (1), 13-37.

Yıldırım, Ö. Z. (2003). Sinasos Yöresel Mimarisi Ve 19.yy Batılılaşma Hareketlerinin Konut Mimarisine Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

URL KAYNAK

URL 1. Kapadokya - Vikipedi (wikipedia.org)